

Aija Taimiņa

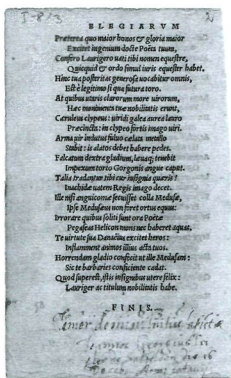
MEMORIAE ET AMORIS CAUSA SCRIBEBAT...:

(piemiņā un mīlestībā rakstījis...)

Piemiņas albums jeb Album Amicorum: rokrakstu kultūrvēsturisku studiju aspekti

Album amicorum, das *Stammbuch*, studentgrāmata, piemiņas albums — rokraksta literatūras atzars, kas radies aptuveni pirms 460 gadiem, un vēl joprojām aktuāls un mīļš jauniešiem; rokraksts, ko ciena un sargā vairākās ģimenes paaudzēs un izstāda muzeju un bibliotēku kultūrvēsturiskās ekspozīcijās; rokraksts, kura saturu un veidolu radījuši desmitiem un reizumis pat simts autoru — rakstītāji un kaligrāfi, zīmētāji diletantu un profesionāli mākslinieki, gravieri, siluētu meistari, izšuvēji; iesējēji (un tomēr — nekad to nevar uzskatīt par pabeigtu...); rokraksts, kas uzkrājis sevī vai vienīgi labvēlīgus, mīlestībā un draudzībā, pateicībā un cieņā, kā priekā, tā filosofiskās pārdomās teiktus vārdus; rokraksts, kas pavadījis tālos ceļojumus; jaunības un brieduma gadu liecinieks; rokraksts — piemiņas zīmē izšķirīgiem dzīves pavērsieniem — atvadām vai jaunu notikumu un apstākļu gaidām; ierakstu klade skolnieču laika kavēklis...

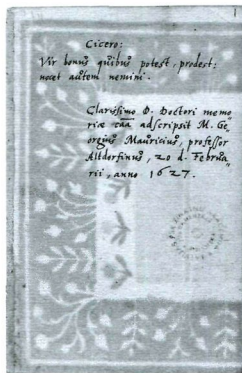
Padujas universitātes studenta J. Triglera (no Zālefeldes Vācijā) veltījums, rakstīts uz iespieddarba malas. Paduja, pēc 1563. Vecākais piemiņas albuma ieraksts no LAB kolekcijas.

albumu un apzinātos, ka izplatītais, *a priori* izveidojies priekšstats par atmiņu albumu kā par maznozīmīgu un pat triviālu priekšmetu, būtu jāpārskata.

Tātad atmiņu albums ir: “piemiņas grāmata, kurā dažādi draugi, ierakstīdami kādu dzeju vai emblēmu, piemiņas dēļ ieraksta savu vārdu” (1731)³, “zināmā grāmatīņa, kas darināta no laba rakstāmpapīra un iesieta gulus oktāvformātā, ko universitāšu studenti un ceļotāji piedāvā profesoriem un citiem ievērojamiem un mācītiem ļaudim, lai tie ierakstītu tajā par piemiņu savus vārdus, ģerboņus un simboliskus vēlējumus, reizēm pievienojot tiem kādu atgādinājumu par ceļojumu” (1748)⁴, “grāmata ar pašrocīgiem draugu un labdaru izteikumu ierakstiem” (1798)⁵.

Meijera konversācijas leksikona izvērstajā aprakstā atmiņu albums raksturots tā: “lielākoties grezni veidoti albums, ko kāda persona iekārtojusi, lai sakrātu tajā savu tuvinieku, paziņu un izcilu laikabiedru ierakstus. Šādi ieraksti galvenokārt ir vēlējumi albuma īpašniekam dzejā un prozā, sakāmvārdi, sentences, nereti pazīstamu dzejnieku citāti, bet bieži arī pašsacerēta dzeja. Tie

atgādina par kopējiem pārdzīvojumiem, ir nopietni, bet sastopami arī joki un pārdoši izteikumi. Bez tam, albumos atrodami zīmējumi un nošu pieraksti. Senāk atmiņu albumi bija plaši izplatīti, tagad gan kļūvuši reti sastopami un tos iecienījuši lielākoties jaunieši” (1909)⁶. Respektablā vācu enciklopēdija jau tolaik vērtē atmiņu albumu kā kultūrvēsturiski nozīmīgu parādību.

Veltījuma ieraksts (Altdorfa, 1627) uz turku siluētpapīra

Tie dokumentē sava laika literāro gaumi, izteiksmes veidu un mākslas stilu, atspoguļo rakstītāju pasaules uzskatus un dzīves izjūtu, ideālus, vērtību kritērijus. Savukārt veltījumi un izvēlētie citāti oriģinālvadās (latiņu, grieķu, ebreju, pat visai eksotiskās — arābu un turku) parāda klasiskās izglītības vērtības, gluži tāpat kā barokālās vārdu spēles — anagrammas un hronodistihi liecina par rakstītāja literārajām spējām un krāta asumu. Rakstītāja spalvas vilcenu ritms vēsta par kaligrāfa prasmi un pat par autora temperamentu.

Kā vēsturnieks, tā muzeja darbinieks un autogrāfu cienītājs novērtēs izcilas personības — literāta, zinātnieka, mākslinieka pašrocīga ieraksta vērtību.

Augstvērtīgi izcilu mākslinieku darinājumi, tāpat kā nezināmā diletanta rokai piedēvējami akvareļi, zīmējumi, sēpijas izdaiļo vai katru albumu. Te atrodamas ielīmētas gravīras, siluētportreti, no papīra izgriezti monogrammas, veidojumi no matiem — siki gredzenīti un bizītes, kāds traušls herbarizēts rozes vai neaizmirstules zieds... Izsmalcinātu iesējumu cienītājam par prieku mazā grāmatīņa varēja greznoties sarkanos, ar zeltītiem ornamentiem rotātā saffāna vākos; kādai senākai tās melnos ādas vākus ar zeltījumu saturējušas četras sarkanās

Doebner Pielikums: Lapa no Jaunkalsnavas mācītāju Dēbneru ģimenei piedēvējusa albuma Romantiska ideālainava iezīmēta gravētā piemiņas albuma greznumlapā ar rāmi (domājams no Viderholda firmas Getingenā). Tušas mazgājums, vara gravīra. Jaunkalsnava, 1815.

zīda lentes, sasieta pušķos. Bet neiesietās autogrāfu lapiņas ar zeltītajām maliņām glabātas elegantā marmorētā kartona futrālī vai kārbīņā ar krāsainu stikla pērliņu vainagu uz vāka, arī gaišzilā, sudrabā izšūtā zīdā somiņā.

Tādat atmiņu albumi pelna ievēribu, un līdz ar to — dziļu un mērķtiecīgu izpēti, kas īstenojusies nopietnās publikācijās, iespīestos rokkrastu un albumu atēlu katalogos. Piemēram, Stokholmas karaliskās bibliotēkas albumi reģistrēti 1998.gadā izdotā, bagāti ilustrētā katalogā⁷, arī Nirnbergas un Štutgartes bibliotēku atmiņu albumu kolekcijas atspoguļotas vairākās jūmā iespīestos

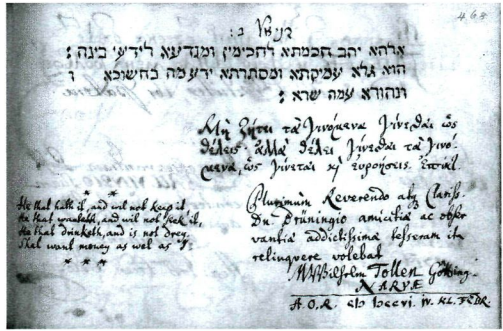
Sieviete modes tērpā. Lapa no Odzienu muiznieka, virsnieka Paula Augusta Georga fon Freja piemiņas albuma. Tūsas mazgājums, b.g. [starp 1819–1836]

katalogos, Nīderlandes karaliskajā bibliotēkā glabājas ap 400 *alba amicorum*, savukārt Getingenes pilsētas arhīvā glabājas ap 300 piemiņas albumu ar 17 000 personu ierakstiem. Getingēnē 18.gadsimta beigās un 19.gadsimtā klajā laistās un visā Eiropā iecienītās piemiņas albumu greznumlapu gravīras pētījis R.V.Brednihs.⁸

Interneta lietotājiem pieejama informācija par 400 Eiropas, ASV un Austrālijas bibliotēkās, arhīvos un privātkolekcijās atrodamajiem 12 000 albumiem; ziņas datu bāzei *Repertorium Album Amicorum* (RAA) sagatavo un papildina Erlangenas universitāte. Datu bāze lietotājiem piedāvā arī plašu piemiņas albumiem veltītās literatūras sarakstu⁹.

Tradicionālās formas piemiņas albumu sākotne saistāma ar Reformācijas laika Vācijas universitāšu vidī. Vecāko zināmo albumu sācis veidot kāds Vitenbergas students 1542.gadā.¹⁰ 1545.gadā iekārtots albums piederējis Kl. de Senklērensam (*Cl. de Senclairens*) no Ģentes, ko pie baznīcas reformatora F.Melanhtona sūtījis Žans Kalvins (*Jean Calvin*, 1509–1564). Stokholmas Karaliskās bibliotēkas un Nirnbergas Vācu nacionālā muzeja piemiņas albumu katalogu veidotāja, vēsturniece Lote Kurasa (*Kurras*) citējusi reformācijas laika humanista Joahima Kamerārija (*Jochim Camerarius*, 1500–1574) izteikumu (1566), kas raksturo tā laika studentu — *album amicorum* īpašnieku un kaislīgu autogrāfu krājēju: “Tolaik daudz, kas kāroja gūt savu vai citu slavu, sāka meklēt ierakstus grāmatās. Taisni neticami, cik daudz laika un pūļu tam veltījis Melanhtons!” Jau toreiz ierakstu kārotāji apzinājās ievērojamas personas autogrāfa (un tādat arī piemiņas albuma veltījuma) vērtību — pēc F.Melanhtona un M.Lutera nāves Nirnbergā ar šiem ierakstiem veikti tirgojās¹¹.

Piemiņas albums laika gaitā mainījies gan savu ārējo veidolu, gan saturu. Albumus iespējams iedalīt vairākās hronoloģiski saturisku iezīmju grupās: vecākā posmā dziļciltīgo un studentu albumi (16.gs. otrā puse – 17.gs.), studentu un mācītu vīru albumi (18.–19.gs.)¹². Saturiskajā aspektā nedaudz atšķiras 18.gs. beigu un 19.gs. jaunu dāmu albumi un skolnieču atmiņu klades, korporācijās apvienoto

Getingenes maģistra Vilhelma Tollena ieraksts Heinriha Brīninga albumā. Rakstīts ebrēju, grieķu, latīņu, angļu valodās (Narva, 1700)

studentu komerša¹³ grāmatas. Formāli mākslinieka skiču albums oktāvformātā un ceļojoša mālderzeļa albums arī var tikt pieskaitīti piemiņas albumiem. Cita veida piemiņas albumi radniecīgi mājas draugu un viesu grāmatām.

Sākotnēji draudzības un piemiņas albumi tika iekārtoti un veidoti, lai “atgādinātu par kopīgi pavadītajiem jaunības gadiem un studiju laiku, tie apliecināja savstarpēju draudzību un evaņģēlisko ticību. Sākumā tos sauca par *Liber amicorum* (draudzības grāmata), bet no 1559.gada iedibinās jēdziens *Stammbuch*. Jaunajai modes lietai drīz bija daudz cienītāju, arī katoļu vidū, un albums no konfesionālas vienotības apliecinātāja kļuva par humanisma garā vienotu cilvēku kopības pierādījumu”.¹⁴

Dziļciltīga īpašnieka albumu jeb ģerboņu grāmatu sākotnēji (16.gs.) veidoja ģerboņu zīmējumi un paraksti ar visai lakonisku sentenci. Senāko studentu albumu ierakstu modelis bija visai konsekvents:

- veltījuma sentence — citāds, sākumposmā visbiežāk latīņu valodā; to nereti noslēdza abevaiatura, piemēram, *AMB — Alles mit Bedacht*, kas nozīmē “visu apdomīgi”);
- ieraksta autora devīze jeb simbols (*symbolum*);
- izvērsta un nereti standartizēta uzrunas formula albuma īpašniekam, uzskatot arī tā titulus un labās īpašības un tradicionāli pieminot draudzības un labas piemiņas vārdus¹⁵. Veltījuma ierakstu noslēd rakstītāja vārds, amats (*provisorus, poetus, rector*) un bieži arī viņa tituls (piem. *Libero Baro, Nobilis saxonus*), akadēmiskais grāds (*Dr., Prof., Mag.*). Studenti parasti norādījuši savu izcelsmes vietu (piemēram: *Livonus Rigensis, Pomeranus, Curlandinus*), to dažkārt (īpaši 18.gs.vidū – beigās) papildinot ar abreviatūru, kas apzīmēja studiju nozari, piemēram, *AWC* — medicīnas kandidāts (*Artzney Wissenschaften Candidat*), *GGC*, *GGB* — teoloģijas kandidāts, bakalaura (*Gottes Gelehrtheit Candidat, Baccalaurus*), *CDR* — tiesību kandidāts (*Candidat der Rechte*), *BR*, *DRB* — tiesību bakalaura (*Baccalaurus d.Rechte, Der Rechte Baccalaurus*) u.c. Studentu korporācijas biedri piezīmēja arī cirķeli — korporācijas monogrammu.

- rakstīšanas vieta (visbiežāk izmantota vietvārda latinizētā forma) un datums.

18.gadsimta vidū ieraksta formulu sāka papildināt t.s. *memorabilia* — atgādnē par kopīgi piedzīvoto notikumu lakonisks uzskaitījums. Ierakstu bieži greznoja ģerbonis, miniatūra vai ielīmēta gravīras lapa.

Ģerboņu zīmēšanas tradīcijas Eiropas pilsētvidē bija visai izvērsta un senas. Jau no 15.gadsimta pilsētās darbojās

vēstulju un ģerboņu zīmētāji, kam pasūtīja galvenokārt dižciltības diplomus *Adelsbrief*, *Adelsdiplom*. Vēlāk viņi uzņēmās arī piemiņas albumu izgreznošanu. Arī pie universitātēm tika nodarbināti zīmētāji, piemēram, ieraksti Greifsvaldes universitātes matrikulu un rektorāta grāmatā liecina, ka jau 15.gs. otrajā pusē universitātē darbojušies ģerboņu zīmētāji (*Universitäts — Maler*): divi Greifsvaldes universitātes rektori (1473. un 1475.gadā) likuši iluminatoram iezīmēt matrikulu grāmatā savus ģerboņus.¹⁶

No Nirnbergas ģerboņu zīmētāju ģimenes nākušā Johana Lēlina piemiņas albumā (*Stambuch v. Johann Lehlin. — 1607-1623*)¹⁷ zem ģerboņiem kartušās ierakstītās standarta veltījuma frāzes liecina par šādu heraldisku zīmējumu tapšanas gaitu: kad saņemts drauga albums, ierakstītājs devās pie zīmētāja un pasūtīja tam ģerboņu zīmējumu¹⁸. Turklāt zīmētāji albumu vajadzībām veidoja attēlus (vai pat to sērijas), kurus studenti varēja iegādāties arī atsevišķi¹⁹.

Līdzās ierakstiem daudzos albumos bija piesietas pergamenta lapas ar emblēmu oriģinālmīnīatūrām, krāšņas kolorētas vara gravīras un kokgriezuma lapas. 16.gs otrajā pusē sevišķi iecienītas bija emblēmu greznumgravīras (veltījuma grafikas paveids), ko piemiņas albumu vajadzībām izgatavoja grāmatiespiedēji un gravieri. Izplatīti un populāri bija daudzi izdevumi, piemēram, Kl. Paradīna (*Paradinus*, Antverpene), J.Amana (*Amman*) un T. de Bri (*Bry*, Frankfurte pie Mainas), N.Reisnera (*Reusner*, Strasburga), D.Meisnera (*Meisner*) un E.Kīsera (*Kieser*, Frankfurte pie Mainas) un M.Meriana Vecākā (*Merian M. d. Ä.*, Strasburga) epigrammu, emblēmu un simbolu krājumi. Iecienīti bija iespiesti piemiņas albumi ar greznām kokgriezuma titullapām, tukšu ģerboņu vairogiem (vēlāk tajos ģerboņu zīmētājs atveidoja ieraksta autora ģerboni) un kokgriezuma apmalēm. Tādus epigrammu un ģerboņu kartušu sagatavju izdevumus, kas atviegloja veltījumu rakstītāju un zīmētāju darbu, dēvēja par "sliņķu laipām" (*Eselsbrücke*) jeb atslēgu — "špikeru" (*Spicker*) grāmatām. Stokholmas Karaliskās bibliotēkas (SKB) piemiņas albumu katalogā uzskaitīti desmit piemiņas albumi²⁰, kuru pamatā bija šādi sagatavju izdevumi, piemēram:

Amman J. Stam und wapenbuch. — [S. a., 1589, fragm.],

Frobenius G. L. Alberti Dureri [...] Icones sacrae. — Frankfurt am M., 1604; Paradinus Cl. Symbola heroica [...] — Antwerpen, 1583;

Reusner N. Emblemata [...]. — Frankfurt am M., 1581; Reusner N. Icones sive imagines virorum literis illustrium [...]. — Strassburg, 1590.

Piemiņas albumu vajadzībām laikā no 16.gs. otrās puses līdz 17.gs. sākumam tika pielāgoti neliela formāta (8, 12) sentenču un epigrammu izdevumi, kam ārpus teksta

spoguļa, apmalē tika uzrakstīts īss veltījuma ieraksts.

Izsmalcināti albumu īpašnieki sava *album amicorum* priekšlapām iegādājās īpašu papīru: marmorētu papīru, brokāta papīru vai raibpapīru. 18.gadsimtā no Tuvajiem Austrumiem Eiropā ievada sevišķi greznu rakstāmpapīru — turku jeb siluetpapīru. Siluetpapīru 17.gadsimtā gatavoja Persijā, vēlāk arī Turcijā. Meistars no plānas smalkādas vai pergamenta lentas pēc zīmējuma vai šablona izgriezta ažūru ornamentālu apmali, to iemērcā krāsā, piesūcināja, un visbeidzot uzklāja uz pusēm pārlocīta plāna papīra lapas malai. Lapu aizlocīja, nopresēja, izžāvēja. Tā tika iegūta pasteltoņos (nereti vairākos) kolorēta, ornamentēta papīra loksne ar filigrānu augu, nelielu figūru, dzīvnieku attēliem spoguļattēlā. Visbeidzot lapu apstrādāja ar olbaltuma maisījumu, fiksējot krāsas pigmentu, un pulēja ar gludu akmeni.²¹

18.gadsimtā piemiņas albums kļuva "demokrātiskāks". Katram studentam pienācās iekārtot savu piemiņas albumu, kas gan varēja nebūt grezns, toties tika ņemts līdzī

Autore pie 18.gs. vidus muižas dokumentu lādes /Brieflade/ no Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja kolekcijas. Vācbaltu muižnieka piemiņas albūms tradicionāli tika glabāts dokumentu lādes atvilktnītē kopā ar lēņu grāmatām, līgumiem, genealogijām, vēstulēm un citiem ģimenes dokumentiem.

akadēmiskajā ceļojumā (*peregrinatio academica*) pa Eiropas universitātēm. Jāņem vērā, ka 17.–18.gadsimtā students vienā augstskolā neuzkavējās ilgi: aptuveni 18 gadu vecais²² jauneklis pēc iestāšanās universitātē lekcijas apmeklēja nereti tikai 1 – 2 semestrus, un tad ceļoja uz nākamā *alma mater*, studējot vidēji 3 – 4 augstskolās. Jaunais rīdzinieks Retgers Hemsings (*Hemzing*) 20 gadu vecumā rīdzināka medicīnas studijas un secīgi studēja pat septiņās universitātēs Vācijā un Nīderlandē (1625–1629), līdz ieguva doktora grādu Itālijā — Padujā (1632), un pēc Anglijas brauciena atgriezās Rīgā. Cits jauneklis, vēlāka Rīgas pilsētas bibliotēkas inspektors, Hermanis Breverns

(Brevern, 1663–1721), uzsāka savu ceļojumu 1683.gadā, dodoties uz Altdorfas universitāti, kur studēja tieslietas trīs gadus, tad papildināja zināšanas Jēnas un Leipcigas

Teoloģijas studenta, vēlāk Narva mācītāja un visbeidzot Vidzemes ģenerālsuperintendenta Heinriha Brininga (1675 – 1736) piemiņas albūma vāks Melna āda, rotājums zelta iespaidumā, 4 zaļu zīda lēnsu paliekas (1693).

universitātēs, jo “Daudzus kokus nepieciešams pārstādīt svešā zemē un svešā gaisā, lai to augļi būtu nevainojami. Un mūžam veltītām dvēselēm jāmeklē pilnība ārzemju gudrības skolās”.²³ H.Brevern savu ceļojumu pa Eiropu turpināja vēl vairākus gadus, apmeklējams aptuveni 79 Eiropas pilsētas. Uzturēdamies Itālijā, labi iepazīties ar Vatikāna bibliotēku, bijis Vācijā, Austrijā, Ungārijā, Šveicē, Francijā (dažus mēnešus pat pavadījis karaļa izpriecu pili Versajā), Nīderlandē, bet slimības dēļ neizbrauca, kā vēlēties, uz Angliju un 1691.gadā atgriezās Rīgā. “Es neesmu norādījis visus izglītos vīrus, ievērojamās vietas un katru bibliotēku, ko viņš iepazīnis garajā ceļojumu labirintā”, teikts viņam veltītajā piemiņas rakstā, kur sauktas vārdā lielākā daļa apmeklēto pilsētu un zemju²⁴. Nav zināms, vai H. Brevernā lidzi bijis piemiņas albūms, bet daudziem citiem studentiem un ceļotājiem *album amicorum* bija neiztrūkstošs pavadoonis autogrāfu “medībās”. 18.gadsimtā šādi bruņojies “albūmu ceļotājs” (*Stammbuchreiter, Stammbuchreuter*) bija kļuvis par daudzu mācītu vīru biedru: “Es savos ceļojumos neapmeklēju nevienu mācītu vīru (*Gelehrter*), iepriekš ar viņu nesazinājies. Gandrīz visi, ko es bez šādas sagatavošanās esmu apmeklējis, mani uzņēmuši slikti — kā jaunu studentu vai albūmu ceļotāju”.²⁵ Kaislīgi tiecoties iegūt apmeklēto pilsētu ievērojamāko vīru veltījumu iespējami īsā laikā, daudzi nevalīgi autogrāfu “mednieki” algoja tā saucamo piemiņas albūmu nēsātāju (*Herumträger von Stammbücher*) — puisi, kam bija uzdots apmeklēt slavenības un iegūt ierakstu albūmā. 1794.gadā Getingenē ticis izdots rīkojums, kas aizliedz šo, par netikumīgiu atzīto nodarbi, draudot ar miesassodu un cietumu.²⁶ Bija arī pa kādam racionāli noskaņotam studentam. Tāds savu studentgrāmatu jeb piemiņas albūmu apkārt nenēsāja pats, bet uzticēja autogrāfu iegūšanu saviem draugiem. Par to vēsta ieraksts no Igaunijas nākušā studenta Kārļa Bruininka dienasgrāmatā 1796.gadā, kurā citēta viņa drauga Ungurmuīžas Kristiāna Kampenhauzena vēstule²⁷: “‘A propos, un mans albūms? Atsūti taču to uz Gotu. Grāmatīņu sarkanā iesējumā es iedevu savam brālim, paturi to, līdz es Tevi atkal varēšu apkampt’. Un tad pēc pastaigas es iepakoju Kristiāna albumiņu, jo nu reiz tam bija jāceļo ar vedēju”, turpināja K. Bruininks.

Pašsaprotami, ka šādos gadījumos ierakstos pausto jūtu

patiesums ir apšaubāms, un, saņemdami kārtējo piemiņas albūmu, veltītāji ierakstam daudz laika netērēja. “Kad otrā rītā es gribēju braukt prom, viņš²⁸ man istabā iesūtīja savu piemiņas albūmu. Es ierakstīju pirmos veiklākos glaimus, kas man ienāca prātā”, rakstīja Garlībs Merķelis²⁹, atceroties savu viesošanās Hamburgā 1798.gadā.

Universitāšu akadēmiskajā vidē piemiņas albūmu tradīcija bija noturīga gadsimtiem ilgi, jo daudziem studiju laiks palika atmiņā kā dzīves cēlākie un spožākie gadi, kurus vērts atcerēties: “Man nekad nelikās par garu vectēva stāsti par lieliskajiem Jēnas laikiem, kad ar trijstūrieni, lepnu pipi, stulmu zābakami un smagu zobenu bruņotais students domāja izaicināt savu gadsimteni, un kad studenti neierobežoti valdīja pār Zāles ielejas profesoriem, filistriem un Saksijas lauku žandarmiem”.³⁰ Studentu un novadnieku vienotībā radušās draudzības mūžs nebija ilgs, šķiršanās bija nenovēršama. Studentgrāmatas uzdevums bija saglabāt piemiņu par kopīgi pavadīto laiku. Veltījumi un *memorabilia* piezīmes gan lielākoties vēsta par studentu izpriecām: “mākslas un brīvdienu ceļojumiem”, kopīgiem novadnieku vakariem, vīnu un meitenēm: “*Auf Gott trawe ich, / Auff Glück bauwe ich, / Ein Dama liebe ich, / Wan*

Rīdzinieka V. Fromholda veltījuma ieraksts aktrisei Karolīnai Pauzerei. Izmantota gravēta albūma greznumlapa, autors, domājams, Johans Kristofs Eberleins. Gravūra iespiesta Getingenē Vidzholds firmā. Rīga, ap 1793.

diese drei lieben mich, / Wie dan verderben ich” (Dievam ticu es, uz Laimi ceru, Kādu dāmu mīlu es, Un ja tie trīs mīl mani, Vai tad nu postā nonākt man)³¹. Uzmundrinoši turpmākas veiksmes vēlējumi un pamācības lielākoties ierakstītas, atvadoties pirms studiju biedru aizceļošanas, tādēļ tajās jaušamas arī vieglas skumjas.

18.gs. vidū aizraušāns ar piemiņas albūmiem pārņēma visus, un uz daudziem gadu desmitiem mazais oktāvformāta sējumiņš kļuva par modes lietu un dzīves stila raksturotāju kā akadēmiskajā, tā pilsoniskajā vidē. Romantisma pasaules izjūtā draudzībai un kopīgiem emocionālu pārdzīvojumu brīžiem bija visaugstākā vērtība. Gara vienotība un draudzība bija cēli ideāli. Tika dibinātas domubiedru kopas un draugu pulciņi, kuros cilvēkus apvienoja dabas skaistuma apjaušana (Ž.Ž.Ruso vārdi “atpakaļ pie dabas!” kļuva par laikmeta vadmotīvu), kas tika pausta arī dzejā. Draudzības kultam bija reālas izpausmes: par cilvēcisko attiecību intimitāti liecina atmiņu albūma lapiņas, kur līdzās dzejas rindām atrodamas rakstītāja matu bizītes, matu gredzentiņi, nesen mirušā brāliņa gaišo matu spurga... Albūmu lapās redzami akvareli zīmēti raibi rožu, tulpu un hiacinšu ziedu pušķi, zīmēti vai ar zīda diegiem izšūti neaizmirstuļa zaīņi līdz ar lūgumu “ateries, neaizmirsti mani”. Un istās rozes — kādreiz dāvātas, svaigas, smaržīgas, bet nu — sažuvušas un tik

trauslas, ka var sabīrzt putekļos un viegla pieskāriena. Ieraksti atmiņu albumos kļuva arvien personiskāki, patiesas jūtas un sirsnību vairs neslēpa barokāli svīnugu un formālu vārdu pinumi senās valodās. Tika zīmēti silueti, notis, gravīras, rakstīta dzeja. "Draudzības kultā un jaunajā, apgarotajā dabas izpratnē cilvēku gars arvien vairāk atrisījās no sabiedriski konvencionāliem ierobežojumiem un baznīcas kanoniem un meklēja jaunus pasaules izpratnes simbolus un zīmes. Piemiņas albums tam bija ideāla izpausmes forma"³². Par nezūdošas draudzības redzamajiem simboliem kļuva "draudzības pieminekļi" attēlojumi: urnas³³, tempļi, obeliski, kolonnu fragmenti un upuraltāri, akmens plāksnes, vainaģi, tauriņi, siluetportreti. Vizuālo simbolu jēgu atklāja dzeja un proza: "Kad skumjās esam nolikuši atmiņu vainagu uz drosmīgā un garā stiprā vīra urnas, mēs vēlamies viņu iztēloties patiesi tādu, kāds viņš bija. [...] Vieglis siluetportrets, bet radīts ar patiesu mīlestību — tas ir viss, ko varam viņam vēlēt".³⁴ Romantisku jūtu izpausmēm bija nepieciešama atbilstoša vide — parki, upju ielejas, tempļi, pilsdrupas, vientuļi kalnu namiņi, kapsētas, lauku baznīcas, par tām atgādināja gan konkrētu dabasskatu zīmējumi, gan romantizētu ideālainavu attēli. Uz 18.gs beigū — 19.gs sākuma albumu iesējumiem zeltā iespiesti vārdi — *Denkmal der Freundschaft, Livre d'ami*.³⁵

Vispārējo aizraušanos ar piemiņas albumiem izmantoja grafikas meistari un tirgotāji. Gravieri piedāvāja dabasskatu sērijās, zanra ainiņas, studentu dzīves skatus, universitāšu profesoru un reformatoru portretus, ornamentētas albumu greznumlapas oforta tehnikā — "vislabākie ienākumi mums ir no albumiem [...] albumiem noder viss"³⁶. Getingenes universitātes grāmatcēvēja, izdevēja un papīra izstrādājumu tirgotāja Karla Vīderholda 1770.gadā dibinātā firma piedāvāja oktāvformātā sagrieztas balta papīra lapiņas ar zeltītu malu, dažāda veida raibpapīru un marmorēto papīru, iesietus tūkšus albumus un ierakstu lapu kastītes — futrāļus (*Buchattrappen — Kasette*). Vēl vismaz 40 gadus Vīderholda firmas vārds saistījās ar gravēto albuma greznumlapu, albumiem domāto ainavu gravīru sēriju izplatīšanu. Oforti ar signējumu *Göttingen bey Wiederhold* bija iecienīti visā Eiropā un ar tirdzniecības eksportfirmu starpniecību nonāca pat Amerikā. Ar Vīderholda firmu sadarbojās virkne Getingenes 18.gadsimta beigū un 19.gadsimta sākuma gravieru, kuru albumu vajadzībām pagatavotās lapas firma izplatīja. Grafīķis Johans Kristiāns Eberleins (1778–1814) Getingēnē darināja ideālainavas un greznumlapas ar izsmalcinātiem ornamentāliem rāmjiem, kuras, pat nesīgnētas, var pazīt pēc attēlotajiem nokarenajiem zariem, kas apvija medaljonus, rāmi vai kartušu³⁷. Pēc V.Bredniha datiem, Vīderholda apgādībā 40 gadu laikā iznākušas ap 1000 dažādu motīvu albuma gravīru lapu simtiem tūkstošu eksemplāros.³⁸ Tika piedāvātas dažādas ornamentētas albumu greznumlapas ar gravētu rāmi, kuru tūkšajos laukumos bija atstāta vieta veltījuma ierakstam, un galvenokārt — Getingenes skatu, Vācijas un arī citu Eiropas pilsētu un ainavu sērijas, ideālainavas, kā arī ievērojamo personu portreti. Gravīras varēja nopirkt arī jau kolorētās, pārdošanā bija gatavi iesieti albumi ar gravīrām. 1810.gadā Getingēnē 100 melnbalti iespiestas albuma gravīras maksāja 22 grašus, tikpat maksāja jau iesiets albums ar 60 gravīrām. Kolorētās lapas bija daudz dārgākas, tāds pat albums ar 60 izkrāsotām gravīrām jau maksāja vienu tāleru un 12 grašus.³⁹ Ar veltījumu grafiku un piemiņas albumu gravīru

izgatavošanu nodarbojās gravieri daudzviet citur, arī Karls Ludvigs Hess (1776-1853) Jēnā un K.L.Vītihs (*C.L.Wittich*) Berlīnē.

Tā piemiņas albumu uzplaukuma perioda izskaņā savulaik elitārie un neatkārtojami savdabīgie rokkraksti komercializācijas un standartizācijas ietekmē kļuva par masu kultūras sastāvdaļu. No muizniecības un akadēmiski izglītotu ļaužu vides šī tradīcija izplatījās arī vidusšķirā: piemiņas albumi bija arī tirgotājiem, amatniekiem, skolniekiem, bet kopš 19.gs. vidus tos veidoja galvenokārt jaunas sievietes un skolnieces. Mainīto albumu īpašnieku sociālajam statusam un izglītības līmenim, mainījās arī piemiņas albuma saturs un veidols.

Turpinājums — nākamajā numurā.

Atsauces

- "Книга памятная, в которую разные друзья при приспосабливании какого стиха, или эмблемы ради памяти свои имена вписывают" sk. Teutsch — Lateinisch — und Rußisches Lexicon. — St.Petersburg, 1731. — S. 597.
- Jablonski J.Th. Allgemeines Lexicon der Künste und Wissenschaften [...]. — Königsberg; Leipzig, 1748. — S. 1122.
- Adelung Fr. v. Vollständiges Deutsch Russisches Lexicon [...]. — St.Petersburg, 1798. — Bd. 2., S. 556.
- Meyers Großes Conversations — Lexicon. — 6.Aufl. — Leipzig; Wien, 1909. — Bd. 18., S. 842.
- Die Stammbücher der Königlichen Bibliothek Stockholm: Handschriftenkatalog / hrsg. v. Lotte Kurras und Eva Dillman. — Stockholm, 1998; turpmāk: Kurras / Dillman.
- Brednich R. W., Deumling Kl. Denkmale der Freundschaft: die Göttinger Stammbuchkupfer — Quellen der Kulturgeschichte / Rolf Wilhelm Brednich, unter Mitarbeit von Klaus Deumling. — Friedland, 1997; turpmāk: Brednich.
- Schnabel W. W. Repertorium alborum amicorum. — [Electronic resource] — Online regime. — [Erlangen, 1998 / 2002]. — Mode of access : Internet. WWW. URL : <http://phil.uni-erlangen.de/~p2gerwi/Schnabel/raa/raaframe1.htm>. — Description based on resource as of June 20, 2003. Diemžēl datu bāzes uzturētāji nav ievietojuši ziņas par piemiņas albumiem Rīgas krātuvēs, RAA uzskaitīti tikai Rīgas biļotēku nosaukumi.
- Sk.: Stammbuch eines Wittenberger Studenten 1542 : Nach dem Original in der Fürstlich Stolbergischen Bibliothek zu Wernigerode / hrsg. v. Wilhelm Herse. — Berlin, 1927.
- Kurras L. Zu guten Andenken : Kulturhistorische Miniaturen aus Stammbücher des Germanische Nationalmuseums : 1570 — 1770. — München, 1987. — S. 9.
- Sk. O. Klemensa priekšvārdu grām. : Various designs collected by Se. Baron d'Offenberg de la Courlande, in the course of his travels : This specimen of British Penmanship as a token of Esteem / Is presented by his much obliged humble servant George Friederick Herbs : [Faximilaug.] / Nachwort v. Otto Clemens. — Leipzig, 1919, S. 1.
- Studentu korporācijas biedram piederējis rokkraksts, kura saturā korporācijas biedru saraksti, pārrakstīti sapulču protokoli, lasītie referāti, apcerējumi, dziesmas, dzejas utml., arī biedru veltījuma ieraksti.
- Brednich, S. XI.

¹³ sk. Brednich, X; Meistere B. Atmiņu albumu tradīcijas sākumi Latvijā : [pieminēti arī R. Hemsinga, D. Grindeļa, P. A. fon Freja albumi no LAB R] // Acta Baltica' 2001 : Zinātniskais turpinājumsizdevums. — Kaunas, 2001. — 94. lpp., turpmāk: Meistere.

¹⁴ Aeltere Universitäts— Matrikeln II: Universität Greifswald / hrsg. v. E. Friedländer. — Leipzig, 1893 — 1894. — Bd. 1, S. VII; turpmāk: Matr. Greifswald

¹⁵ KBS, Sign.: II 2a, sk. *Kurras / Dillman* Nr. 16.

¹⁶ “Dieß mein Wapen, und nebestehende Figur hab ich Michael Hildevier der Jünger von Coln meinem guten Freundt Sr. Hans Lehlin Herl. in mahleri lassen meiner darbey am besten zu gedenccken”. [Nürnberg 1607 März I]”, p. 26v.

¹⁷ *Kurras*, S. 18 — 19.

¹⁸ *Kurras / Dillman*; kataloga Nr. 1, 4, 5, 6, 9, 10, 13, 14, 16.

¹⁹ Silhouette paper // A hundred highlights from the Koninklijke Bibliotheek [National Library of the Netherlands] [Electronic resource]. — Online regime. — Mode of access : Internet URL. WWW. URL : <http://www.kb.nl/kb/100hoogte/hb—en/hh037—en.html>. — Description based on resource as of : May 20, 2003; Lindberg S. G. Turkist och marmoreta papper i Sverige förekomster, framsälling och samlingar / Sten G. Lindberg // *Biblis*. — Stockholm, 1990. — s. 83 — 159; 29 b.; Bäärnhielm G. Marbled and other decorated papers [Elektronisk resource]. — Online regime. — [Stockholm, 2001]. — Mode of access : Internet WWW. URL : <http://www.kb.se/HS/islam/eng/marmorerat.htm>. — Description based on resource as of : May 20, 2003; *Kurras / Dillman* Nr. 3, S.4 — 5.

²⁰ 18 — 20 gadu vecumā visbiežāk uzsāka studijas, bet zināmi daudzi, kas savu akadēmisko ceļu sākuši 17 gados.

²¹ Hörnick A. G. Gedächtniss — Seule dem Hermann von Brevern. — Riga, 1722.

²² Sk. atsauci nr. 19.

²³ Citēts pēc: Brednich, S. XI.

²⁴ “Alles Hreumtragen des Stammbücher, und Verkauf alter Bücher, ist den Lehrlingen, herrenlosen Knaben und verdächtigen Personene verboten, dergestalt, dass selbige im Betretungsfall mit empfindlicher Leibesstrafe und Gefängniß belegt, und ihnen die Bücher abgenommen

werden soll”, citēts pēc: Brednich, S. XIII.

²⁵ Bruiningk Carl v. Tagebuch. 1796. T.2. S. 11.— 12. LAB R, Ms. 1161.

²⁶ Pazīstams aktieris Frīdrihs Ludvigs Šrēders (*Schröder*, 1744-1816).

²⁷ Merkel G. Skizzen aus meinem Erinnerungsbuche. — 1. — 4. Heft. — Riga, 1812.— 3. Heft, S. 237.

²⁸ Eckardt J. Erzählungen meines Großvaters. — Leipzig, 1883. — S. 42.

²⁹ Ieraksts R. Hemsinga albumā ap 1629. gadu (Albums 1, 140).

³⁰ Brednich, S. XII.

³¹ “Šis vāzveidīgais trauks, kurā antikajā pasaulē guldīja mirušā pelnus, klasicisma laikā kļuva gluži vai par piedauzības akmeni. Urnas paskatā bija ne tikai neskaitāmi kapu pieminekļi. Visos iespējamajos materiālos atveidotas urnas atradās uz mēbelēm, rotāja žogus, portālus, ēku dzegas, tās attēloja uz vinjetēm, zīmēja piemiņas albumos.” Lancmanis I. Iznīcības simboli un romantisms // Romatisma un neoromatisma māksla : IV Borisa Vīpera piemiņa konferences (1994. gada 21. aprīlis) materiāli. — Riga, 1998. — 45. lpp.

³² Tielemann G. Fr. Karl Gotthard Grass : eine biographische Skizze // *Livona's Blumenkranz* / hrsg. v. G. Tielemann. — Bd. 1. — Riga; Dorpat, 1818. — S. 181 — 182.

³³ Draudzības pieminēklis [tulk. no vācu val.], draugu grāmata [tulk. no franču val.]

³⁴ Getingenes graviera E. L. Ripenhauzena (*Riepenhausen*, 1762 — 1840) vēstule dēliem 1818. gadā. Citēts pēc: Brednich, S. XXII.

³⁵ Gravētās albumu lapas varēja arī pasūtīt. Kurzemes galma maršals H. Ofenbergas (*Offenberg*) savam albumam Londonā ap 1779. gadu pasūtīja lapas ar onamentālu rāmi un savu monogrammu medaljonā apmales centrā (signētas : “W. Darling f. Newport s.”), sk. *Offenberg*.

³⁶ E. L. Ripenhauzens turpat raksta: “Man ir jau 230 plates. [...] Mums ir meitene, kas jau astoņus gadus dienā izgatavo 600 novilkumus dienā. [...] Esam pārdevuši 4000 eksemplāru no mazā Lutera portreta, vienā reizē uz Meinigenu 2700 gabalus, katru par 6 fenijiem”.

³⁷ Brednich, S. XVI.